

MÓDSZERTANI
FEJLESZTÉSEK

Edulingua

**ROMANI – MAGYAR SZÓTÁR
PEDAGÓGUSOK RÉSZÉRE
MÓDSZERTANI LEÍRÁSSAL**

EDULINGUA MÓDSZERTANI FEJLESZTÉSEK
Sorozatszerkesztő: Bartha Csilla

**ROMANI – MAGYAR SZÓTÁR PEDAGÓGUSOK RÉSZÉRE
MÓDSZERTANI LEÍRÁSSAL
(Módszertani anyag)**

Készítette: Lakatos Péter

ELKH Nyelvtudományi Intézet
Többnyelvűségi Kutatóközpont/MTA NyelvEsély
Szakmódszertani Kutatócsoport
(MTA SZ-007/2016; ÚNKP ELTE/12422/89/2017)
Budapest, 2021.

©Szerző, MTA NyelvEsély Szakmódszertani Kutatócsoport
Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát.

Tartalomjegyzék

Bevezetés - Előszó.....	1
Néhány szó, amit a pedagógus is ismerhet... vagy mégsem?	2
Tévhiték és tények a romani nyelvről	4
Köszönési formulák.....	6
Általános köszönési formulák.....	6
Kultúra,- és nyelvspecifikus köszönési formulák	6
Alkalmi köszönési formulák.....	8
Általános tanári fegyelmezési instrukciók	8
Általános tanári instrukciók órai feladatokhoz!	10
Tematikus rész.....	13
Olvasás.....	13
Írás	13
Számok- Matematika	14
Az emberi test részei – Biológia.....	15
A család	15
Földrajz - Környezetismeret	16
Színek - Rajz.....	17
Melléklet – A tanári instrukciókhoz felhasznált könyvek, munkafüzetek listája.....	17

BEVEZETÉS - ELŐSZÓ

Kedves Pedagógus!

Ön tudta, hogy beszél cigányul? Néhány szó erejéig bebizonyítjuk, hogy minden pedagógus tud cigányul, sőt minden magyarul beszélő ember tud cigányul, néhol tökéletesen, néhol tökéletlenül. Ebben a szótárban olyan pedagógusoknak kívánunk segítséget nyújtani munkájukhoz, akik romani (cigány) – magyar kétnyelvű gyermekeket tanítanak nap mint nap, tapasztalják a két nyelv jelenlétét az iskolában, az órákon, de nem igazán tudnak ezzel a dologgal mihez kezdeni. A roma gyerekek otthon romani nyelven – köznyelvben azonban inkább azt mondjuk: cigány nyelven – beszélnek. 3-4 évesen bekerülnek az óvodába, ahol magyarul beszélnek velük, majd haza térve ismét cigányul. Eleve szegényesebb magyar szókinccsel bekerülnek az egynyelvű magyar oktatásba, ahol folyamatos lemaradással küzdenek nem roma társaikkal szemben, akik otthon is a magyart beszélik.

Az alsós diákok nem igazán értik még ennek működését, a nagyobbcskák azonban kifejezetten használják a cigány nyelvet a tanórákon is, legtöbb esetben sűgásra, hogy a pedagógus ne értse.

A szótár - sok más mellett - mintegy 120 tanári instrukciót tartalmaz, amelyek segítséget kívánnak nyújtani a fegyelmezésben, egy-egy feladat elvégzésében. Elsődleges célja azonban a szótárnak az, hogy a tanár és a diák közötti pozitív viszonyt megerősítse, fejlessze, segítse a tanárt 'szót érteni' és 'szót értetni' a diákkal, nem csak átvitt értelemben, hanem szó szerint is, hogy az egyik legszebb hivatás végzője, a „páidáogosz”, a nevelő olyan vízzel öntözze az emberpalántákat, olyan szavakkal gyomlálja ki a „rosszat” a lelkükből, amelynek végén a szó, a mag valóban gyümölcsöt terem.

S ha ezért hálából néha elhangzik egy „köszönöm”, vagy cigányul „naisz”, annak örülünk. De ha csak annyi történik, hogy a munka valóban gyümölcsöt hoz, az is elég...

a szerző

Nos, végre lássuk, mennyire tudunk cigányul?!

NÉHÁNY SZÓ, AMIT A PEDAGÓGUS IS ISMERHET... VAGY MÉGSEM?

ácsi: (ash chi, ejtsd: ás, csi!) Sokan nem tudják, hogy amikor ezt a szót kimondják, ácsi (ash chi, ejtsd: ás, csi!) Sokan nem tudják, hogy amikor ezt a szót kimondják, valójában régi cigány zenészeket idéznek. Zene húzatás, (ma úgy mondjuk: számkérés) közben nem hagyták végig játszani a nótát, hanem így szólt primás: 'ash chi', azaz 'állj, ne!' 'Állj, ne játsszátok tovább!' Mivel kérték a következő nótát.

baró: (baro, ejtsd: báro): „*Nagyon baró vagy!*” Háromvégű melléknév. Jelentése: 'nagy'

benga: (beng, ejtsd: béng) Nézzünk egy példát: *Vigyen el a benga! Vigyen el az ördög.* A 'beng' jelentése a romaniban: 'ördög', 'sátán'.

csaj: (chej, shej, ejtsd: cséj, séj) A 'shej' a romaniban 'cigány lány'-t jelent. A nem cigány lány megnevezése: 'rákji'

csávó: (chavo, shavo, ejtsd: csávó, shávo) Ez alatt általában 'fiú'-t, 'srác'-ot, értünk, valódi jelentése azonban a romaniban 'cigány fiú'. A romani a nem roma fiúra más szót használ: 'raklo' (ráklo)

csumidázlak: (chumidel): „*Baró a kérod, csumidázlak testvérem!*” Irodalmiasan: „*Nagyszerű a házad, csókollak testvérem!*” A 'chumidel' az 'el'-végű igék közé tartozik a romaniban, jelentése: 'csókol', 'megcsókol'.

gádzsó: (gazho) Mindenki, aki nem roma, az 'gádzsó', kivétel a romungrók, lásd a roma címszót. Nn: 'gázsi', Tsz: 'gázhé'

gógyi: (godyi, ejtsd gógyi): ezt általában tudni szokták. jelentése: 'ész', 'agy'.

hóhányó: Ennek a szónak semmi köze se a hóhoz, se a hányáshoz. A szó un. népetimológias alakban került a magyar szlengbe: 'xoxámno' (hhohhámno, erős torok h-vál kell ejteni, mint ha gargalizálnánk), jelentése: 'hazudós'

kéró: (kher) „*Baro a kérod!*” Irodalmiasan: „*Szép a házad!*” És valóban a 'kher' házat jelent.

lové: (love, ejtsd: lové) jelentése: pénz. „Lovés csávó.” Irodalmiasan: Gazdag fiú!

more: (more): ez a 'moro' 'enyém' birtokos névmás vocativus, azaz megszólító esete. Egyik roma fiú, vagy férfi használja a másikkal szemben, azaz lányoknak, nőknek nem mondjuk. Kifejezetten cigány a cigánnyal szemben használja. Ha egy cigány fiú egy nem cigánynak azt mondja, hogy 'more', az igen nagy megtiszteltetés, mivel a jelentése a szónak 'enyém'

közül való' azt jelenti, hogy a cigány fiú metakommunikatív a közösségbe fogadta a nem roma felet, bizalmat jelent.

puja: (pujo, ejtsd: pujo) Ezt gyerekekre használják a magyarban, azonban a 'pujo' 'kiscsirké'-t jelent a romaniban

purgyé: (phurde, ejtsd: phurdé) Ezt szintén cigánygyerekek megnevezésére szokás használni. A szó mögötti jelentés azonban jóval gazdagabb. A régi cigány szegkovácsok mellett dolgozó gyermeknek szólt így a mester: „phurde- phurde”, azaz „fújjad-fújjad”, ti: a tüzet, hogy be ne aludjon. A 'phurdel' az –el végű igék közé tartozik a romaniban, jelentése tehát: 'fújni.'

zhanel: (ejtsd: zsánél) jelentése: tudni. Kárpáti romani nyelvjárásból került a magyar nyelvbe dzhanel (dzsánél) formában. Nagyon dzsanázod ezt a témát. Nagyon tudod ezt a témát.

roma: ennek etimológiáját sok féleképpen magyarázzák, lényegében ezzel a szóval határozzák meg magukat a romák. Esz: 'rom', Tsz: 'roma'. Nem egészen azt jelenti, hogy cigány, hanem azokra vonatkozik, akik beszélik a nyelvet, azaz, akik nem beszélik a nyelvet, de cigányok, azokra azt mondják, hogy 'romungro', magyar cigány. Magát a szó jelentését egyébként az újind 'lom'-ból eredeztetik, amelynek jelentése: 'ember'

séró (shero, ejtsd: séro): gyakran halljuk ezt a szót, amikor valaki frizuráját dicsérik: „*Jó a séród!*” Vagy: „*Belőttem a séróm.*” Ezt irodalmi igényességgel így fordíthatnánk: „*Milyen fantasztikus a frizurád!*”; vagy: „*Szépen megfésülködtem!*” Azonban a 'séró' a romaniban 'fej'-et jelent! A hajra ezt használják: 'bala' (bálá)

sukár (shukar, ejtsd: sukár) Ahogy az örök klasszikus is megénekelte: „*Hosszú fekete haj, sukár ez a csaj!*” A 'shukar' jelentése: 'szép', 'csinos', 'szemrevaló'.

verda (vurdon) a 'vurdon' szekeret jelent.

Sálomálom-sálomálom: kb tucatnyi ember kérdezte meg tőlem, hogy mit jelent Pápai Joci Euroviziós Origo c. dalában az álom-málom, sálom-málom: Kb. annyit tesz: na-na-na la-la-la.

TÉVHITEK ÉS TÉNYEK A ROMANI NYELVRŐL

Miután meggyőződünk arról, hogy kicsit valóban beszélünk cigányul, lássuk, hogy mi is ez a nyelv. Számos tévhit kering a köztudatban a romaniról, pl.: hogy nincs benne jövő idő, ezért élnek a cigányok a mában, és nem gondolnak a holnapra. Meg kell cáfolnunk ezt az állítást, mivel a romaniban 4 igeidő is van. Befejezett múlt, folyamatos múlt, jelen idő és jövő idő, azaz az új magyar nyelvtani igeidőktől eggyel több van, hiszen a romani azt is ki tudja fejezni, hogy a múltban valaki valamit folyamatosan csinált.

Ugyanilyen tévhit, hogy nagyon könnyen meg lehet tanulni, és viszonylag könnyű eszköz a diploma megszerzéséhez előfeltételként megjelenő nyelvvizsga bizonyítvány megszerzéséhez. A romani semmivel sem könnyebb, nehezebb, mint bármely más nyelv. Nyelvtanilag tartalmazza az összes klasszikus deklinációt, azaz a névszóragozást (*alanyeset, tárgyeset, birtokos eset, részes eset, határozói eset*). Legalább három féle birtokos szerkezetet használ, pluszban még megkülönbözteti a *hímnemet* a *nőnemtől*, valamint a *többes számú* alakokat is, amely gazdagítja a nyelv szépségét. A klasszikus deklinációk mellett használja a *vokatívusz*, azaz a *megszólító* esetet, amit a magyar nyelv a legtöbb esetben birtokos szerkezetben használ, pl: *uram, hölgyem, Istenem, stb.* A romaninak erre külön nyelvtani esete van.

Mint minden más nyelvben a romaniban is vannak határozók, jelzők, szófajok szabályok, szabályosan ragozandó igék, és rendhagyó igék, vannak benne módok (kijelentő, felszólító, stb.), és melléknévfokozás is. A romani prepozíciós nyelv, azaz a ragokat nem a szó végére teszi, mint a magyar, hanem elé pl: a romani nem azt mondja, hogy az iskolában, hanem 'ande ishkola', hasonlóan pl. az angolhoz: 'in the school'.

Mi tehát az igazság? Könnyű vagy nehéz?

Ezt a kérdést szinte lehetetlen megválaszolni. A kifejezetten romani alapszókinccs valamivel kevesebb, mint az írásbeliséggel rendelkező nyelveké. Ellenben, talán pont ennek köszönhetően, a romani nagyon nyitott, befogadó nyelv, amely könnyen vesz át szavakat a körülötte használt nyelvből, és könnyen lehet benne új szavakat is alkotni, amit külön nyelvtani szabályok is segítenek.

Megközelítőleg 3 ezer alapszót, kombinálva, nyelvújító szándékkal, és több országot érintő szervezett nyelvjárás gyűjtés eredményeként 6-10 ezer alapszót tudnánk egy szótárba leírni.

Viszonyításképpen a magyarban 60-100 ezer közé teszik az alapszókincset. Nyelvtana tehát elég gazdag, szókincse azonban viszonylag szegény.

Írásmódja, hangtana ugyanaz, mint a latiné. Van néhány speciális betű, pl.: kh, ph, th, x (hh), dy (gy), rr. A romani nem használ ékezetes betűt.

A romani abc

a (hosszú vagy rövid á), b, c, ch (cs), d, dy (gy), e (e vagy é), f, g, h, x ("hh", erős torok "h"), i, j (dzs), k, kh, l, ly (lj), m, n, ny, o, p, ph, r, rr, s (sz), sh (s), t, ty, th, u, v, y (j), z, zh (zs).

A romani az egyik legkozmopolitább nyelv a világon, a Napfényes, ősi Kelet és a Felvilágosult Nyugat gyermeke. Szanszkrit, újhind alapokkal rendelkezik, névelői a virágzó Bizáncból maradtak meg, benne van a latin temperamentum és műveltség minden egyes része és a balkáni szláv népek transzcendencia utáni áhítata; ugyanakkor laza, befogadó, nyitott és liberális nyelv, amelyben különféle népek szavai férnek meg gondtalanul és termékenyen egymás mellett. Indiától az USA-ig pici variánsbeli különbségekkel, de ugyanúgy beszélik. Aki ezt a nyelvet magáénak tudja, az részese lehet a történelem nagy pillanatainak, egy sajátos ősi kultúra 21. századi jelenlétének, az ázsiai gondolkodásmód európai keretek között való lélegzésének.

A szótárban fonetikai leírást alkalmazunk, hogy minél könnyebb legyen a kiejtés, ne kelljen a pedagógusnak bajlódnia a betűk hangtanával. Ebben a szótárban a romani nyelv cerhári variánsával dolgozunk, amit Kelet-Magyarországon több roma közösség is beszél (Kántorjánosi, Hodász, Nyírvasvári, Nagyecsed, Fábiánháza, stb). A cerhári változat majdnem ugyanaz, mint a lovári, de megvannak a sajátosságai, hangzását tekintve lágyabb tónusú nyelv. A különbség a 2 variáns között annyi, mint két magyar tájnyelv között. A tudomány azt a nyelvet, amelyet az anyatejjel magunkba szívunk, vernakuláris nyelvnek nevezi. Vernakuláris nyelve lehet egy személynek, de egy közösségnek is, azokkal jellemzőkkel, amelyek csak és kizárólag arra az egyénre vagy közösségre vonatkozik. A cerhári nyelv tehát a sajátos jellemzőkkel az adott közösség vernakuláris nyelve.

A szótárban a hangsúlyokat sem jelöltük, hiszen a szótárnak nem az a célja, hogy tökéletesen megtanuljunk romaniul, hanem néhány nagyon alapszó,

kifejezés leírásával segítséget nyújtson a tanár és a diák közötti viszonyban a nyelv segítségével. További célunk, hogy a roma diák ne érezze idegennek saját anyanyelvét az iskolában, a pedagógus pedig ne érezze azt, hogy ki van zárva egy nyelvileg izolált közösség legalapvetőbb tényezőjéből. Azt reméljük, hogy azáltal, hogy egy-egy romani kifejezést használ majd a pedagógus egy-egy tanórán, nagyobb tisztelettel tekintenek majd rá a diákok, ezáltal fejlődhet a mindennapi iskolai kommunikáció, a kölcsönös bizalom és ez hatással lehet a sikeresebb iskola teljesítményre, legalábbis többletet tartalmazhat.

KÖSZÖNÉSI FORMULÁK

ÁLTALÁNOS KÖSZÖNÉSI FORMULÁK

A romaniban ugyanúgy köszönünk egymásnak, mint minden más nyelvben, napszaknak, vagy éppen alkalomnak megfelelően.

Jó reggelt!	Lási téhárá!
Jó napot!	Láso gyész!
Jó estét!	Lási rátyi!
Szép napot neked/nektek!	Sukár gyész tuké/tuméngé
Szép hétvégét neked/nektek !	Sukár kurkészko ágor tuké/tuméngé!

KULTÚRA.- ÉS NYELVSPECIFIKUS KÖSZÖNÉSI FORMULÁK

Egyes nyelvekben vannak ún. kultúra- és nyelvspecifikus köszönési formulák, amelyek az adott nyelv sajátjai. A romaniban az egyik legjellemzőbb ilyen köszönési formula a következő:

T'ávész báhtálo!	Ennek jelentése:	Legyél szerencsés, legyél áldott!
-------------------------	-------------------------	--

A romaniban, - mint sok más, latin nyelvcsaládba tartozó nyelvekben is - a mellékneveknek 3 végződése van:

hn: o; nn: i; tsz: e

Azaz, ha diákunk fiú, akkor így használjuk:	T'ávész báhhtálo! Legyél szerencsés!
Ha a diák, lány, akkor így:	T'ávész báhhtályi! Legyél szerencsés!
Ha több diákot szeretnénk így köszönteni, akár fiúk, akár lányok:	T'ávén báhhtálé! Legyetek szerencsések!
Válasz:	T'ávész vi tu! Legyél te is!
Válasz többes számban:	T'ávén vi tumén! Legyetek ti is!

A sajátos kulturális szokások szerint ezt a formulát inkább fiúk, férfiak használják egymás közt. Nem csak olyan módon, hogy formális kereteken belül köszönnek egymásnak, hanem egy-egy diskurzus alkalmával is lehet reakció, megköszönés gyanánt, pl.: ha egyik diák a másiknak ad valamilyen ajándékot néhány jó szó kíséretében, akkor erre a *köszönöm* helyett, lehet válasz a T'ávész báhhtálo!

A köszönési formulákat kombinálni is lehet:

Jó reggelt, legyetek szerencsések!	Lási téhára, t'ávén báhhtálé!
Jó napot mindenkinek, szép napunk van.	Lásó gyész szákonészke, sukár gyész hiámén!

Egy másik nyelvspecifikus köszönési formula a 'Zsá Dévléhá!' és az 'Ás Dévléhá!'. Ezek jelentése: „Menj, járj Istennel!” „Maradj Istennel! Pragmatikai szerepe ugyanaz, mint amikor elköszönésnél azt mondjuk, hogy „Viszontlátásra”. Ha egy beszélgetés végén valaki így köszön el: Ásh Dévléhá (maradj Istennel) akkor a válasz erre az, hogy Zsá Dévléhá (menj, járj Istennel).

Viszontlátásra!	Ás Dévléha! – Zsá Dévléha!
------------------------	----------------------------

A románban nincsenek lazább köszönési formulák, mint a „szia, csá, hello”, stb. Ezek jövevényszavakként jelennek meg a románban, tehát nyugodtan használhatjuk őket a szó eredeti alakjában és jelentésében.

- Szia , Pistike! Szár hán?	- Szia , Pistike! Hogy vagy?
-Téhára málagyuvász! Hello!	- Holnap találkozunk! Hello!

Születésnapra:

Boldog születésnapot!	Báhhtálo rákhágyimászko gyész!
------------------------------	---------------------------------------

Névnapra:

Boldog névnapot!	Báhhtálo návészko gyész!
-------------------------	---------------------------------

Karácsonyra:

Boldog Karácsonyt!	Báhhtálo Krecsuno!
---------------------------	---------------------------

Húsvétra!

Kellemes/áldott húsvéti ünnepeket!	Báhhtáji Pátrágyi!
---	---------------------------

ÁLTALÁNOS TANÁRI FEGYELMEZÉSI INSTRUKCIÓK

A romaniban az udvariassági formula 'kérem', ugyan abban az esetben és ugyan olyan módon használatos, mint a magyarban. Tehát, ha finoman akarunk valamit közölni, akkor használhatjuk a 'mángáv tut' (kérlek, légy szíves), 'mángáv tumén' (kérlek titeket, legyetek szívesek) formulát. Minden más esetben (nyomatékosítás, stb.), elég a felszólítást használnunk, nincs tehátkülönbség a két nyelv ilyen jellegű stilsztikájában.

Kérlek!	Mángáv tut!
Kérlek titeket!	Mángáv tumén!
Állj fel, kérlek!	Ás opré, mángáv tut!
Álljatok fel, kérlek!	Ásén opré, mángáv tumén!
Ülj le, kérlek!	Bés télé, mángáv tut!
Üljetek le, kérlek!	Bésén télé, mángáv tumén!
Ne beszéljess, kérlek!	Ná vorbin, mángáv tut!
Ne beszéljessetek, kérlek!	Ná vorbinén, mángáv tumén!

Ne veszekedjete!	Ná hhán tumén!
Rám figyelj, kérlek!	Pé mándé dikh, mángáv tut!
Rám figyeljete, kérlek! tumén!	Pé mándé dikhén, mángáv
Önálló munka! Egyedül dolgozz!	Korkoré kér! (esz) – Korkoré kérén! (tsz)
Ne less!	Ná lesin!
Elég!	Dosztáj!
Elég legyen!	Dosztá t'ávél!
Ne kiabálj!	Ná csingárkér!
Ne kiabáljatok!	Ná csingárkérén!
Ne rágózz!	Ná rágózin!
Ne járkálgass!	Ná phirkékkér!
Ülj vissza a helyedre!	Bés pálé pé tyo thán!
Ülj rendesen, szépen!	Bés sukárész!
Húzd ki magad!	Cirdé tut ávri!
Tedd el a telefont a táskádba!	Su-tyiro telefono andé tyi táská!
Hozd ki a telefont!	Án ávri o telefono!
Kapcsold ki a telefont!	Kápcsolin ávri/Phándé o telefono!
Beszélni fogok anyukáddal!	Vorbino tyé dáhá!
Beszélni fogok apukáddal!	Vorbino tyé dádéhá!
Ez így nem mehet tovább!	Ádi náscsig kádé májdúr té zsál!
Nyisd ki az ablakot!	Putér ávri é ábláká/fejásztrá!
Zárd be az ablakot!	Phándé ándré é ábláká/fejásztrá!
Nyisd ki az ajtót! vudár!	Putér ávri o
Zárd be az ajtót! vudár!	Phande ándré o
Át foglak ültetni!	Pérdál beshávo tut!

Megyünk az igazgatóhoz!	Zsász ko igazgátóvo!
Jelentkezz, mielőtt válaszolsz! phén!	Vázdé opré tyo vász, pálođi
Ne egyél órán!	Ná hhá po császo!
Ne igyál órán!	Ná pi po császo!

ÁLTALÁNOS TANÁRI UDVARIASÁGI, ÜDVÖZLÉSI INSTRUKCIÓK

Ügyes gyerek vagy!	Láso sávorro hán!
Vigyázzatok egymásra!	Loszárén pé jékhávrészté!
Hogy vagy?	Szár hán?
Ne add fel!	Ná dé opré!
Örülök neked!	Losáváv tuké!
Segíts nekem!	Zsutin mángé!
Jól vagy?	Misto hán?
Ne csinálj bajt!	Ná kér bájo!
Isten szeret téged!	O drágo Dél kámél tut!
Szép a ruhád!	Sukár hi tyiro gád!
Beteg vagy?	Nászválo/nászvályi hán?
Igen	Vá
Nem	Ná
Jól vagy?	Misto hán?

ÁLTALÁNOS TANÁRI INSTRUKCIÓK ÓRAI FELADATOKHOZ!

Az általános tanári instrukciók kiválasztásánál arra törekedtünk, hogy valóban általános legyen, és a legtöbb tanórán – a szaktantárgytól függetlenül is – használni lehessen, közel 40 db könyv, munkafüzet tanári instrukcióinak figyelembevételével. Az magyar nyelvű tanári instrukció elmondása után megismételhető romaniul is, vagy egy-egy rövid kérdés formájában alakíthatjuk a diák pedagógus közötti viszonyt feltehetően felelésnél a feszültség oldására, a meglepődés kiközlésére, vagy éppen ellenkezőleg meghöklentésre, jelezvén, hogy kicsit értjük a nyelvet. Ne feledjük, hogy a romani instrukcióknak elsősorban a metakommunikáció a céljuk!

Kérlek!	Mángáv tut!
----------------	--------------------

Kérlek titeket!	Mángáv tumén!
Kérdezd meg!	Push!
Válaszolj!	Válaszolin! /Vorbin!
Gyere ki a táblához!	Áv ávri ké táblá!
Írd fel!	Írin opré!
Írjátok fel!	Írinén opré!
Írd le!	Írin télé!
Írjátok le!	Írinen télé!
Nyissátok ki a könyvet!	Putrén ávri é könyvá/pusztik/e ginádyi!
Nyissátok ki a füzetet!	Putrén ávri é füzetá!
Olvasd fel!	Gináv opré!

Olvassátok fel!	Ginávén opré!
Olvassátok fel a verset!	Ginávén opré é versá!/ é poéziá!
Olvassuk együtt!	Ginávász kétháné!
Mit látunk a képen?	Szo dikhász po kípo?
Hányan vannak?	Szodé zséjné hilé?
Húzd alá!	Cirdé tálál!
Másold le!	Másolin télé!
Színezd ki!	Szinezin ávri!
Keresd meg a párját!	Rodé lészko mál!
Karikázd be!	Kárikázin ándré!
Tedd ki a megfelelő jelet!	Shu ávri o lasho jelo!
Számoljuk meg!	Számolinász/ginávász lén!
Melyik a több?	Szávoj o májbudér?
Melyik a kevesebb?	Szávoj o májcérrá?
Hány, mennyi?	Szodé?
Igaz vagy hamis?	Csácso-j vágy náj csácso?
Melyik a helyes?	Szávoj o láso?
Add össze!	Dé kétháné!
Vond ki!	Vonin ávri!
Szorozd meg!	Szorzin lész!
Oszd el!	Osztin lész!
Kösd össze!	Phándé kétháné!
Milyen hosszúságú?	Szoszko lungoj?
Hány cm?	Szodé centiméteroj?
Hány méter?	Szodé méteroj?
Hány km?	Szodé kilométeroj?

Öntsük bele!	Sorász ándré!
Égessük el!	Phábrász lész!
Figyeljük meg, mit csinál!	Dikhász szo kéré!
Adjuk hozzá!	Dász káring!
Mondd ki hangosan!	Phén ávri glászhó!
Válaszd ki!	Választin ávri/Áloszár!
Gyűjtsd össze!	Kidé kétháné!
Mutasd meg!	Szikáv!
Miért?	Szosztár?
Találd ki?	Rákh ávri!
Segíts!	Zsutin!
Segítsetek!	Zsutinén!
Ki?	Ko?
Mi, mit?	Szo?
Miért?	Szosztár?
Mikor?	Kánák?
Mikor volt?	Kánák hász?
Mettől?	Zsi káthár?
Meddig?	Zsi káj?
Kivel?	Káhá?
Mit csinált?	Szo kérgyász?
Mi volt az oka?	Szosztár?
Hogyan?	Szár?
Hányadik században?	Ándé szávo százádo?
Hol van?	Káj hi?
Melyik város?	Szávo fóro?

Melyik ország?	Szávo thém?
Mutasd meg, hol van!	Szikáv káj hi!
Írd le a virág részeit!	Írin tél é lulugyáké rigá!
Hány része van?	Szodé rigá hi lá/lés?
Mutasd meg a csontvázon!	Szikáv po csontvázo!
Mutasd meg az ábrán!	Szikáv pé ábrá!
Énekeljünk!	Gijábárász!
Énekeljük el!	Gijábárász lá!
Kottázd le!	Kottázin lá tél é!

TEMATIKUS RÉSZ

OLVASÁS

Ebben a fejezetben a néhány szót, kifejezést talál, amelyek tematikusan egy-egy tantárgy nem feltétlenül sajátjai, de jellemzően azon az órán használjuk.

Olvasd fel! – Olvassátok fel! – Olvassuk fel!	Gináv opré! – Ginávén opré! – Ginávász opré!
---	--

ÍRÁS

Írd le! – Írjátok le! – Írjuk le!	Írin tél é! – Írinén tél é! – Írinász tél é!
-----------------------------------	--

Számok-Matematika

1	jékh		26	bis táj sov		300	trinséla
2	dúj		27	bis táj éfta		400	stárséla
3	trin		28	bis táj ohhto		500	pánzséla
4	stár		29	bis táj injá		600	sovséla
5	pánzs		30	trándá		700	éftáséla
6	sov		31	trándá táj jékh		800	ohhtoséla
7	éftá		32	trándá táj dúj		900	injáséla
8	ohhto		33	trándá táj trin		1000	mijá/ezerá
9	injá		34	trándá táj stár		2000	dúj miji/ezerá
10	dés		35	trándá táj pánzs		10 000	dés miji/ezerá
11	désu- jékh		36	trándá táj sov		100 000	sél miji/ezerá
12	désu-dúj		37	trándá táj éftá		1000000	milliovo
13	désu-trin		38	trándá táj ohhto		2000000	dújmilliová
14	désu-stár		39	trándá táj injá		3000000	trinmilliová
15	désu-pánzs		40	stárvárdesh		stármilliová, pánzsmillová, stb...	
16	désu-sov		41	stárvárdés táj jékh	40 után szabályosan számolunk tovább a 20,30,40 mintájára, azaz 'stárvárdés táj jékh, stárvárdesh táj dúj, stb.		
17	déséfta						
18	désohhto		50	pánzsvárdés		(szó szerint 5 x 10)	
19	désinjá		60	shovvárdés		6x10)	
20	bish		70	éftavárdés		7x10	
21	bis táj jékh		80	ohhtovárdés		8x10	
22	bis táj dúj		90	injávárdés		9x10	
23	bis táj trin		100	sél		100 után csak 'táj'-t (és) teszünk a két szám közé: shél táj jékh, dúj, trin, stb.	
24	bis táj stár		200	dújséla			
25	bis táj pánzs						

AZ EMBERI TEST RÉSZEI - BIOLÓGIA

A táblázatban az emberi test főbb részeit soroljuk fel egyes, illetve adott esetben, többes számban.

haj	o bálá	váll/vállak	phiko/phiké
fej	o séro	kar/karok	é kuj/o kujá
homlok	o csikát	kéz/kezek	o vászt/o vásztá
szem/szemek	é jákh/o jákhá	ujj/ujjak	o náj/o nájá
orr	o nákh	köröm/körmök	é vungyá/o vungyi
száj	o muj	tenyér	é pálmá
fül/fülek	o kán/o káná	tüdő	o parno buko
ajak/ajkak	o vusht/o vushta	szív	o jilo
fog/fogak	o dánd/o dándá	has	o pérr
nyelv	é sibá	hát	o dumo
nyak	é kor	láb/lábak	o punro/o punré

A CSALÁD

anya	é déj
apa	o dád
fiú	o sávo
lány	é séj
fiú testvér-lány testvér (unokatestvér is)	o phrál- é phény
nagymama	é mámi
nagypapa	o pápu
nagynéni	o lálá
nagybácsi	o bácsi/o káko/o náno
rokonság	o nyámo
gyerek	o sávoro

FÖLDRAJZ - KÖRNYEZETISMERET

föld	é phuv	hideg Hideg van!	sil Sil hi!
ég	o cséri	meleg Meleg van!	táto Táto hi!
Nap napsütés (Süt a Nap)	o Khám Pékél o Khám	erdő	o vés
Hold	o Sonut	mező, rét	é mál
csillag/csillagok	é csérháj/o csérhájá	fa/fák	o kást/o kástá
szél Fúj a szél	é bálvál Phurdél é bálvál	fű	é csár
eső Esik az eső.	o brisind Dél o brisind.	virág	é lulugyi
jég	o páho	víz	o páji
hó Havazik!	o jiv Dél o jiv!	tűz	é jág
tél	jivend	nyár	o miláj
tavas	é primavera (nem ismerik) helyette: távászí	ősz	é tomna (ezt sem használják) helyett: őszo

fehér	párno/párnyi
fekete	kálo/káji
piros	lolo/loji
kék	vuneto (nem ismerik), inkább azt használják, hogy: kíkno
sárga	gálbeno (helyett is inkább ezt használják: sárgo
zöld	zéléno

Melléklet:

A tanári instrukciókhoz a következő tankönyveket, munkafüzeteket használtuk fel:

Albert Attila – Albert Viktor – Kiss Zsuzsanna - Paulovits Ferenc: Kémia 7. Műszaki Kiadó – Budapest, 2008.

Albert Attila – Albert Viktor – Paulovits Ferenc: Kémia 8. Műszaki Kiadó – Budapest 2006.

Albertné Balogh Márta: Harmadik daloskönyvem 3. Tankönyv a 3. évfolyam számára. Eszterházy Károly Egyetem – Eger, 2016.

Alföldy Jenő – Valaczka András: Irodalom 5. Olvasókönyv az ötödik évfolyam számára. Eszterházy Károly Egyetem – Eger, 2016.

Antalné Dr. Szabó Ágnes – Dr. Raátz Judit: Magyar nyelv és kommunikáció. Munkafüzet a 6. évfolyam számára. Nemzeti Tankönyvkiadó – Budapest, 2002.

Árvainé Libor Ildikó – Langné Juhász Szilvia – Szabados Anikó: Matematika 1 – Munkatankönyv első félév. Mozaik Kiadó – Szeged, 2002.

Árvainé Libor Ildikó – Langné Juhász Szilvia – Szabados Anikó: Számolófüzet 2. osztály. MozaikKiadó – Szeged, 2009.

Asztalos Gyuláné – dr. Franyó István: A távoli tájak élővilága és az élőlények rendszere. Biológia 7. évfolyam. Nemzeti Tankönyvkiadó – Budapest, 2007.

Bacsó Mónika – Vas Zoltánné: Anyanyelvünk világa I. 3. osztály. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó Zrt. – Budapest, 2010.

Békéssy Szilvia – dr. Fried Katalin – dr. Korándi József – Paróczay József – Számadó László-Tamás Beáta: Matematika 5. évfolyam – Kalandozások a matematikában. Eszterházy Károly Egyetem – Eger, 2016.

Békéssy Szilvia – dr. Fried Katalin – dr. Korándi József – Paróczay József – Számadó László-Tamás Beáta: Matematika munkafüzet 5. évfolyam- Kalandozások a matematikában. Eszterházy Károly Egyetem – Eger, 2016.

Csepala Jánosné: Feladatok, rejtvények történelemből 6. osztály. Nemzeti Tankönyvkiadó – Budapest, 2002.

Dörnyei László: Helyesírási gyakorlófüzet 5. osztály. Apáczai Kiadó – Celldömölk, 2009.

Esztergályosné Földesi Katalin: Arany ábc – Gyakorló olvasó könyv az 1. osztály számára. Apáczai Kiadó – Celldömölk 2006.

Földvári Erika – Lassúné Ruskó Renáta: Mentsük meg Szederkét! Fogalmazási munkafüzet 3-4. osztályosoknak. Mozaik Kiadó – Szeged, 2007

Füsi Lajos – Mészáros Rezsőné – Nagy Károlyné – Nagy Vendelné – Rugli Ilona – Tóth Ágnes – dr. Udvarhelyi Károly – Vízvári Albertné: Földrajz munkafüzet az általános iskolák 7. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó – Budapest, 2010.

Gedeon Veronika – Számadó László: Nyolcadikon 256 előkészítő feladat matematikából középiskolába készülőknek. Unicus – Budapest, 2012.

Gulyás János – Honyek Gyula – Markovits Tibor - Szalóki Dezső – Tomcsányi Péter - Varga Antal: Fizika tankönyv 7. osztályosoknak. Műszaki Könyvkiadó Kft. – Budapest, 2008.

Gulyás János – Honyek Gyula – Markovits Tibor – Szalóki Dezső – Tomcsányi Péter – Varga Antal: Fizika 8. osztályosoknak. Műszaki Könyvkiadó Kft. Budapest, 2003.

Hartdégenné Rieder Éva – Dr. Köves József: Természetismeret és egészségtan munkafüzet az általános iskolák 6. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó – Budapest, 2002.

Hartdégenné Rieder Éva – Rugli Ilona – Csákány Antalné: Természetismeret munkafüzet az 5. évfolyam számára. Eszterházy Károly Egyetem – Eger, 2016.

Hartdégenné Rieder Éva: Környezetismeret. Tankönyv az általános iskolák 4 – évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó – Budapest 2005.

Horvát Levente Attila – Kövér Lajos – Pelyach István: Történelem 7. osztály. Az új kor története. Mozaik Kiadó – Szeged, 2013.

Jónás Ilona – Dr. Kovács Lászlóné – Dr. Mészáros Rezsőné-Vízvári Albertné: A természetről tizenéveseknek. Földrajz 7. A kontinensek földrajza. Mozaik Kiadó – Szeged, 2007.

Jónás Ilona – Dr. Kovács Lászlóné – Vízvári Albertné: A természetről tizenéveseknek. Földrajz 8. A Föld a világegyetemben. Európa országai és a FÁK. Mozaik Kiadó – Szeged, 2003.

Kecskés Andrásné – Rozgonyi Jánosné: Kémia a 7. évfolyam számára. Eszterházy Károly Egyetem – Eger, 2016.

Kecskés Andrásné – Rozgonyi Jánosné: Kémia munkafüzet a 7. évfolyam számára, Eszterházy Károly Egyetem – Eger, 2016.

Kropog Erzsébet – Mándics Dezső – Dr. Molnár Katalin: Biológia 7. Műszaki Kiadó – Budapest 2008.

Lukin László – Ugrin Gábor: Ének – zene. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó – Budapest, 2013.

Mándics Dezső – Dr. Molnár Katalin: Biológia 8. Műszaki Kiadó – Budapest, 2010.

Nagy Anna Magdolna: Cigány népismeret 5.-6. osztály. Croatica Kulturális, Információs és Kiadó Nonprofit Kft. – Budapest, 2016.

Nyíri Istvánné: Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 4. osztály. Apáczai Kiadó – Celldömölk, 2009.

Nyíri Istvánné: Szövegértést fejlesztő gyakorlatok 4. osztály. Apáczai Kiadó – Celldömölk, 2009.

Radics József – Farkas Mária: Cigány népismeret 1.-4. Croatica Kulturális, Információs és Kiadó Nonprofit Kft. – Budapest, 2012.

Rézműves Melinda: E rromani shib thaj e literatura 1. Ginady 1. Croatica Kulturális, Információs és Kiadó Nonprofit Kft. – Budapest, 2012.

Rézműves Melinda: E rromani shib thaj e literatura 2. Ginady 1. Croatica Kulturális, Információs és Kiadó Nonprofit Kft. – Budapest, 2012.

Süle Ferenc: Első daloskönyvem 1. Tankönyv az 1. évfolyam számára. Eszterházy Károly Egyetem – Eger, 2016.

ROMANI-MAGYAR SZÓTÁR LÉTREHOZÁSA PEDAGÓGUSOK SZÁMÁRA – MÓDSZETANI LEÍRÁS

Elméleti keret

A tanár-diák kapcsolat minősége alapvetően meghatározza a diák tanulási folyamathoz való viszonyát. A nevelés-oktatás célja nem lehet más, mint „*nyitott, gondolkodni képes és bátor, önreflexív autonóm individuumokat*” (vö. Virágh 2011) nevelni, mely cél elérésének záloga szintén nem lehet más, mint „*a gátjaikat leépíteni hajlandó, nyitott, gondolkodni képes és bátor, önreflexív autonóm tanárok*” (vö. Virágh 2011).

Egy 1984-es tanulmány is arra mutat rá, hogy a kétnyelvű diákok anyanyelvén megfogalmazott instrukciók a tanár részéről elősegítik a tanulási folyamatot, enyhítik a gyerekekben a második nyelvvel kapcsolatos esetleges idegenkedő vagy negatív érzéseit, és segítik a diák pozitív önmeghatározását (vö. Cárdenas 1984). Motiváltabb lesz a diák a tananyag elsajátításában, és intellektuálisan is jobban fejlődik. Cárdenas beszámol arról, hogy ezt a didaktikai módszert korábban a faji és az etnikai kisebbségek diszkriminációjának megléte miatt érthette kritika. Kijelenti, hogy a kétnyelvű diákok oktatásában az anyanyelvi instrukciók a legjobb megoldást jelentik a diákok nyelvi, tanulási fejlődése tekintetében.

Az Egyesült Királyságban megvizsgálták, hogy a kínai ill. a gujarati közösségek iskoláiban a kétnyelvűek tanulását elősegíti-e az a tény, hogy a tanárok elszakadtak az egynyelvű oktatástól, és hogy a tanórák rugalmasan két nyelven folynak (vö. Creese – Blackledge 2010). A kutatás bizonyította, hogy a tanulási folyamatot hátráltatják az egynyelvű instrukciók, míg a két- vagy akár többnyelvű osztálytermi instrukciók elősegítik azt, ugyanakkor a módszer nyelvökölógiai (nyelvgazdaságossági) előnye is bebizonyosodott.

Kim Lee (2016) szerint az erős tanár diák kapcsolatnak 4 alapvető kritériuma van: (1) a következetes és kiegyensúlyozott kommunikáció, (2) az érzelmileg biztonságos tanulási-tanítási környezet, (3) a kölcsönös tisztelet, bizalom és visszajelzés és (4) az igazságosság. Ezt a következetes és kiegyensúlyozott kommunikációt biztosította a kutatási eredményeim szerint a kétnyelvű roma gyerekek esetében a tanári instrukciók anyanyelvi használata. A diák anyanyelvén megszólaló tanár ez által megteremtette az érzelmileg biztonságos tanulási-tanítási környezetet is, sőt elnyerte a diákok bizalmát is.

Többen (pl. Hasimato 2013; Levitan 2015; Friehs 2016) arra a következtetésre jutottak, hogy a tanóra közben, ha nem fogadjuk el és biztosítjuk az aktív és folyamatos kétnyelvűséget a kétnyelvű tanulók esetében, akkor korlátozzuk az országon belüli különböző népek nyelvi

sokszínűségét, ezzel párhuzamos társadalmakat hozhatunk létre. A kétnyelvű gyerekek kívülállónak érzik magukat egy egynyelvű tanórán, ellenben, ha a pedagógus az instrukcióit a diák anyanyelvén fogalmazza meg, a gyerekeknek nő az önbizalma, és okosnak érzik magukat, hogy több nyelvet is beszélnek.

Heltai és munkatársai (2017) pedig, akik az ún. transzlingváló módszert alkalmazzák Tiszavasváriban, arról számolnak be, hogy ha megjelenik a romani nyelv az iskolában, tanórákon, akkor a roma gyerekek megnyílnak, örömmel vesznek részt a foglalkozásokon.

A fent ismertetett kvantitatív és kvalitatív eredmények tudatában 2017 tavaszának végén létrehoztam egy egyedülállónak mondható romani (cerhári)-magyar pedagógusszótárt¹ azzal a céllal, hogy néhány érdeklődő pedagógus rendelkezésére bocsájtom, hogy munkája során alkalmazni tudja. A szótár tartalmát alább részletesen bemutatom. A több mint 4 éven át tartó kutatásom során mindvégig arra törekedtem, hogy valós, kézzelfogható megoldást találjunk a helyi roma és nem roma emberekkel, diákokkal és pedagógusokkal arra vonatkozólag, hogy mi a segítségnek az a konkrét formája, amely egyrészt segíti a roma diákok iskolai eredményeinek javítását, másrészt a pedagógusok munkáját.

Hasonló, a pedagógusok munkáját segítő szótár pl. a MTA NYTI Jelesély Projekt² által létrehozott Jelesély szótár és „Jelkincsar”, amely a siket és nagyothalló gyermekeket nevelő- oktató pedagógusok munkáját segíti (Hámori – Nagyné – Romanek – Tarr – Tücsök 2017).

Ugyanakkor magyar és idegen nyelvet tanító pedagógusok munkáját segíti egy a tanárok, valamint tanárképzésben résztvevő egyetemi oktatók által 2015-ben létrehozott hatnyelvű metodikai szótár is.³

¹ A magyar-cigány pedagógusszótár az Új Nemzeti Kiválósági Program 2017/18 támogatásával jött létre (ELTE/12422/89/2017)

² MTA NYTI Jelesély PROJEKT (TÁMOP 5.4.6/b-13/1-2013-0001) *110 alapvető oktatási instrukció* (Kutatásvezető: Bartha Csilla)

³Hatnyelvű digitális metodikai szótár (TÁMOP 4.1.2.B.2.-13/1-2013-0007) *Digitális Bölcsész- és Művészetpedagógiai Könyvtár 8. 125* (Szerzők: Antalné Szabó Ágnes, Baditzné Pálvölgyi Kata, Balázs-Piri Péter, Debreczeni Csaba, Kálmán Orsolya, Kovács Máté, Kránicz Eszter, Raázt Judit, Salusinszky Gábor, Szabó Éva)

A pedagógusszótár tartalma

1. táblázat

A szótár tartalma
- I. Általános bevezetés a romani nyelvről: Az előszó után néhány cigány eredetű szót mutatok be, amit a tanárok is talán naponta használnak, de eddig nem tudták, hogy ez pontosan mit is jelent magában a romani nyelvben. Ezt követően nagyon közérthetően mutatom be a romanit a pedagógusoknak az ehhez a nyelvhez fűződő tényeken és tévhitelen keresztül. Utalok benne a romani nyelv grammatikájára, szavainak hozzávetőleges számára, bemutatom a hazánkban leginkább elterjedt írásmódot, abc-t. Ugyanakkor jelzem azt is, hogy a szótárban szereplő szavakat, kifejezéseket, tanári instrukciókat fonetikusán olvashatjuk, hogy minél könnyebb legyen annak használata.
- II. Köszönési formulák: A második részben alapvető köszönési formulákat találhatunk a szótárban. Mindemellett néhány kultúra- és nyelvspecifikus köszönést is rövid magyarázatot fűzve hozzájuk.
- III. Általános tanári fegyelmezési instrukciók: A következő rész mintegy 40 db tanári fegyelmezési instrukciót tartalmaz. Pl.: „Kapsold ki a telefont!”, „Át foglak ültetni!”, „Ülj le!” stb.
- IV. Általános tanári instrukciók tanórai feladatokhoz: A negyedik rész több mint 70 darab olyan tanári instrukciót, valamint kérdést tartalmaz, amely a tanár a tanórán az adott anyaggal összefüggésben tud használni. Pl.: „Nyissátok ki a könyvet!”, „Mit látunk a képen?” „Keresd meg a párját!” stb.
- V. Tematikus rész: A szótár ötödik egyben utolsó része egy-egy órára jellemző, de nemcsak ott használható alapvető szavakat, kifejezéseket tartalmaz, amelyek felépítése a következő: Olvasás, írás; számok; az emberi test részei; család; földrajz, környezetismeret; színek.
- A szótár tartalmazza azon közel 40 db tankönyv listáját, amelyből a tanári instrukciókat lefordítottam.

A kísérletben résztvevő intézmények – A kísérlet körülményei

Az előzetes eredmények tudatában a legfőbb célkitűzés 3-3 pedagógus bevonása volt, mivel abból az adatból indultam ki, hogy a pedagógusok 7%-a (3-4 ember) akár még nyelvvizsgát is szerezne romaniból, így ők biztosan szívesen használni fogják a szótárt. 2017 őszén, az egyes intézmények vezetőinek egyeztetésével, egy közel 1,5 órás prezentációval egybekötött előadást tartottam a 2016/2017-es tanévben vizsgált kutatás eredményeiről, valamint bemutattam a szótárt, ismerttettem a kísérlet várható eredményeit. Esetenként a pedagógusok is „két táborra

szakadtak”, egymással is parázs szakmai vitát folytattak. Érveket, illetve ellenérveket sorakoztattak egymásmellé, egymással szemben, hogy miért lenne jó, vagy éppen rossz, ha maga a pedagógus szólalna meg romaniul az iskolában, tanórákon. Az előadásokat, illetve a vitákat követően a minden előzetes várakozásunkat (3-3 pedagógus) felülmúlták. Az előadást követően 20 pedagógus vállalta, hogy 2017. november 1-től 2018. április 30-ig, tehát féléven keresztül használni fogja a szótárban szereplő romani szavakat, kifejezéseket. Külön kiemelendő, hogy a 20 pedagógusból 2 személy görögkatolikus pap volt, akik nemcsak hittanórákon, hanem más színtereken, a roma hívekkel való találkozások alkalmával is alkalmazták a szótárt.

A Kántorjánosi előadás után híre ment, hogy az általános iskolában a pedagógusok romani szótárt alkalmaznak az oktatás során, így a Kántorjánosiban lakó, de a községtől 30 km-re lévő Nyírbogáti Általános Iskola igazgatónője is megkeresett, hogy ők is szívesen alkalmaznák a szótárt, amennyiben lehetséges. Ugyanakkor a hodászi roma közösség abban a szerencsés helyzetben van, hogy 5 romani anyanyelvű óvodapedagógusuk van, hárman dolgoznak is a kántorjánosi óvodában, így arra kértem őket, hogy ők szintén használják a szótárban lévő szavakat, illetve, amennyire az intézmény vezetősége engedi, legalább a szabad foglalkozások alkalmával használják a romanit. A hodászi görögkatolikus óvodában 2 romani ajkú, és 1 magyar ajkú dajkát kértem ugyan erre.

A kísérlet hipotézisei

- A szótár általános része segítheti a pedagógust, hogy a kétnyelvűségről pozitív képet kapjon és/vagy információt szerezzen.
- A romani kifejezések használatával a roma diákok számára is nagyobb presztízse lehetne a romaninak.
- Elindulhat egy kölcsönös párbeszéd a helyi roma közösség tagjai és a pedagógusok között.
- Közvetlenebb viszony alakulhat ki a pedagógus és diák között.
- „Kedvet” adhat több szaktanárnak, hogy megtanuljon romaniul.
- Azzal, hogy a tanár használja a nyelvet egy hivatalos színtéren, ha úgy tetszik emelkedettebb formában, mintegy legitimé teszi a romani nyelv használatát bizonyos körülmények között.

- Bizonyos évek elteltével a tanár, akár két nyelven is tarthatna szaktantárgyakat, amely hozzá segítene a kétnyelvű oktatás felé való pozitív elmozdulásban.

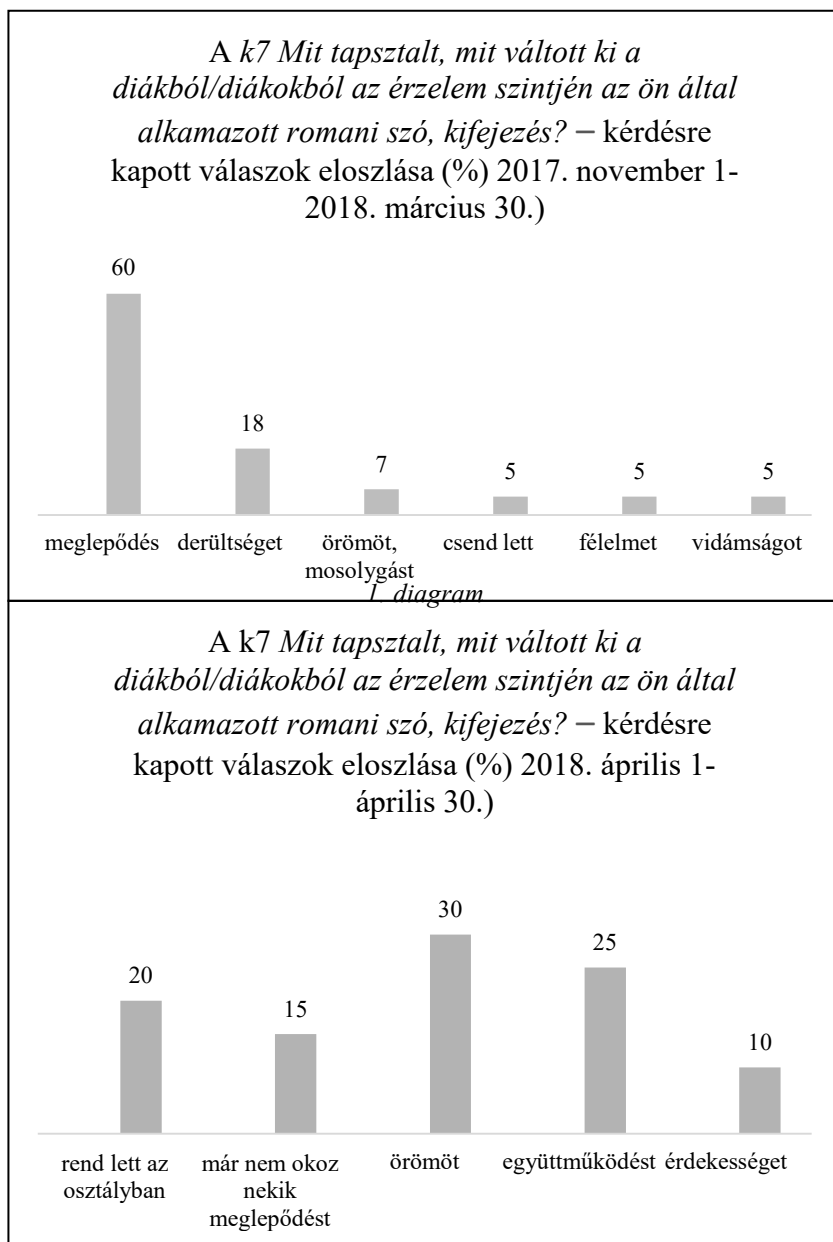
A kísérlet módszertana: naplózás

A kísérlethez használt tesztlapot/nyomonkövetési naplót a pedagógusokkal együtt alkottuk meg. Azért is fontos ennek kiemelése, mert a kutatás során elsődleges szempont volt az, hogy semmi olyat nem akartam a pedagógusokkal végeztetni, amihez nincs kedvük. Ez vonatkozott azokra is, akik részt vettek a kísérletben. Szerettem volna elkerülni annak látszatát is, hogy valaki felülről mondja meg nekik, hogy mit csináljanak. Legfőbb kérdésük az volt, hogy ne legyen túl részletes, mivel rengeteg adminisztrációjuk van a munkájuk során. Így egy 13 kérdésből álló tesztlapot/nyomonkövetési naplót alkottunk meg, amely egy-egy tanórán/szünetben/foglakozáson stb. a pedagógus által alkalmazott romani szó, kifejezés elhangzása utáni a diákokból kiváltott reakciót, az óra további menetét, a pedagógus „érzését”, a pedagógus és a roma diák viszonyának alakulását is vizsgálta. Ez a fajta kutatói hozzáállás úgy érzem, hogy nagyban hozzájárult ahhoz, hogy pedagógusok magukénak érezték a kutatást, mind emberileg, mint szakmailag az ügy mögé álltak.

Kiértékelés eredmények

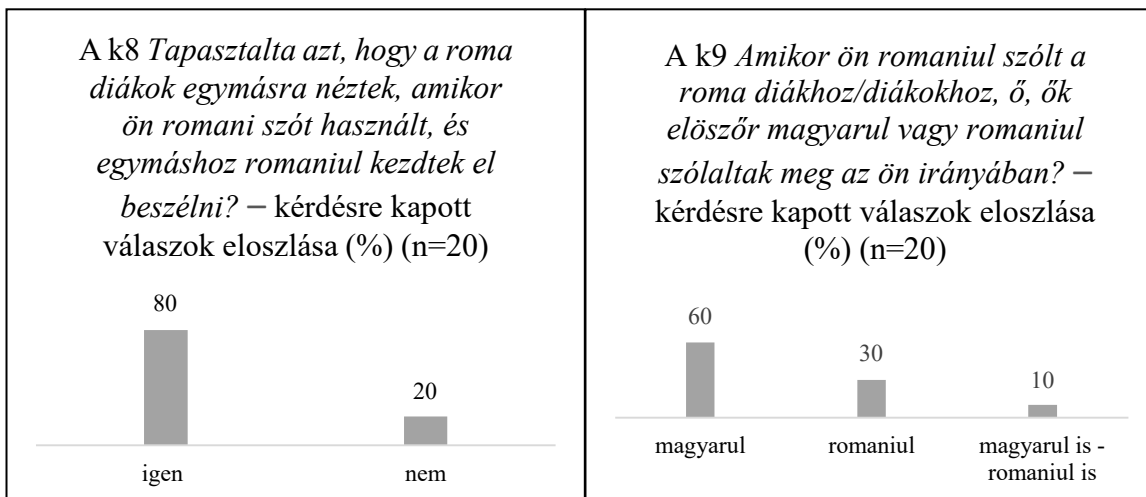
2. táblázat

Néhány fontosabb kvantitatív adat			
5 intézmény 20 pedagógus	Az óvoda kiscsoportjától az általános iskola 8 osztályig	638x regisztrált romani szó/kifejezés használata	423x tanórán/ foglakozáson, 215x tanórán kívül, szabad foglakozáson
295x használtak tanári instrukciót/118x, köszönést/215x, egyéb: pl. feszültség oldására, „viccelődésre”	A 295 tanári instrukció közül 234x a tananyagra vonatkozóan (pl. nyisd ki a könyvet, stb.) 61x fegyelmezésre (ne rágózz, ne egyél stb.)	Humán és reál tantárgyak mindegyike. Informatika, angol, német, valamint készségfejlesztő tanórák	Egyéni munka, csoportos munka, felelés/stb.

A nyomonkövetési napló hetedik kérdésénél a pedagógusoknak lehetősége volt, hogy egy-egy szóval jellemezzék azt a reakciót, amit először a gyerekek arcán véltek felfedezni az után, hogy romaniul szólaltak meg az tanórán vagy az órák közti szünetben. Az első öt hónap eredményeiből kitűnik, hogy mindenekelőtt meglepődést, értetlenséget (60%) váltott ki az, hogy iskolai kereteken belül a pedagógus használ romani szót, kifejezést. Az esetek közel 20%-ánál derültséget, nevetést. Néhány pedagógus az öröm, vidámság, mosoly szóval jellemezte az első reakciót. Ugyanakkor volt olyan is,

aki szerint a félelem jelent meg néhány gyermek arcán. A 2018. április 1. és 2018. április 30. közötti időszakban azonban, mint azt láthatjuk, a regisztrált szavak 30%-ánál az öröm szó szerepel. 25%-ban szerepel az együttműködés szó. Zavar, hangos beszéd, az óra menetének eltérésekor visszaterelte a diákokat a romani szó, kifejezés használata, rend lett az osztályban, a tanár tudta folytatni mondanivalóját.

2. diagram

A szótár tesztelésének utolsó hónapjában a tanárok 15%-a azt emelte ki ennél a kérdésnél, hogy már nem okoz meglepődést a roma gyerekek számára az, hogy a tanár anyanyelvükön is szól hozzájuk, ha még csak egy-egy szót, kifejezést csupán.

A következő két kérdés nagyon szorosan összefügg egymással, mivel arra kereste a választ, hogy vajon a tanteremben ez ideig nem igazán tapasztalt, többnyire utópisztikus szituációban – ti, hogy a magyar ajkú pedagógus szólal meg romaniul – hogyan képződnek a csoportidentitások kifejezetten a nyelv használatának tükrében.

Látható az adatokból, hogy a romani szó, kifejezés használata után a roma gyerekek azonnal egymásra néztek, és valamilyen tartalmú romani nyelvű diskurzust folytattak egymással, amely adott szituációban egy-egy meglepődést, értetlenséget, meghökkenést kifejező szó, diskurzusjelölő lehetett, mint pl.: „dikh” (nézd már!); „amaj” (azta!); „shun” (jé!) stb. Mindenesetre a tanárok a kezdeti időkben nem értették ezeket, a későbbiekben azonban egyre inkább természetessé vált számukra ezek használata is. A tanárokkal való nyelvhasználat, nyelvválasztás, mint azt láthatjuk, az összes esetek 60%-ában a magyar volt, 30%-ban pedig roman. Ez utóbbi jellemzően a kísérlet utolsó időszakára vonatkozik, amikor már megszokták azt, hogy tanár rendszeresen használja az anyanyelvüket. Egyrészt látható egy erős identitásképzés még abban az esetben is, ha a pedagógus romaniul beszél az órán, „mi romák vagyunk, ő gázsó” (nem roma). A hónapok alatt azonban a pedagógus fokozatosan a csoport tagja lesz, vagyis a pedagógus romani nyelvhasználat a bizalmi funkciót alakította ki a roma gyerekek irányában, ami által egy közvetlen viszony alakult ki.

Az egyik tanár a következőt írja:

„Szünetben gyakran jöttek oda hozzám a diákok és cigányul beszéltek nekem, teszteltek: „Na, tanár néni, most mit mondtam?” És nevtünk, mert nem értettem még mit mondtak. Majd elmondták, hogy mit jelent. Kicsit zavarban voltam, és hogy valahogy ne legyek annyira kínos helyzetben oroszul kérdeztem tőlük valamit, mert picit beszélek oroszul. Arra ők nem tudtak válaszolni. Ilyenkor nagyokat nevtünk, mert teljes volt a nyelvi káosz. Órákon egyre többet használták a romanit, elsősorban „titoknyelvként”, mivel tudják, hogy társaik nem értik. Később rájöttek arra, hogy egyre inkább értem, miről beszélnek. Érdekes volt azt látni, hogy ahogy hónapról-hónapra többet beszéltem nekik romaniul, mintha elvesztették volna az intim szférájukat. Egy idő után már ilyeneket mondtak egymásnak: „Mindegy, ha magyarul mondd, tanár néni úgyis érti” (3. osztályosokat tanító pedagógus)

3. táblázat

A k10 Mit mondtak önnek amikor romani szót/kifejezést használt? - kérdésre kapott jellemző válaszok
<ul style="list-style-type: none">- „Megkérdezték honnan tudok cigányul/honnan tudom ezt a szót: pl.: „Maga tud cigányul?”- „Válaszoltak a kérdésre/köszönésre. Pl.: „Szo kérész?” (Mit csinálsz?) „Kháncsi!” (Semmit!) „Meglepődtek.”- „Újrakérdezték, vagy kijavítottak: „Tanár néni ezt nem így kell mondani! (Tanítottak a gyerekek)”- „Rendben, jó”; „Ok, csinálom”; „Jé” és végrehajtották a feladatot.”- „Jó, mishtoj” (Rendben)- „Nem értettem, egymás között sugdolóztak.”- „Tanár néni miért beszél nekünk így?”- „Nem értettem, de utólag kiderült, hogy valamilyen meglepődést kifejező szó, kifejezés.”- „Nem szóltak, végrehajtották a feladatot.”- „Tanár néni/tanár bácsi tud cigányul!?” „Mama he!!!” (anyám!!!) – felkiáltás- „Tud cigányul? Honnan ismeri a szót?”- „Ná hhá po császo!” (Ne egyél az órán!) „Igaza van tanár néninek!”- „Szo, tessék? Szo, Csinálom!”- „Maga mióta beszél cigányul?”- „Tanár néni tud cigányul? Nem csoda, mert régóta van itt!”- „Már ezt is tudja!?”- „Tanár néni, de ügyes!”

A kísérlethez használt nyomonkövetési napló következő kérdése az volt, hogy mit mondtak a roma gyerekek a pedagógusoknak, amikor ő romaniul szólalt meg. A válaszokból szintén az derül ki, hogy a roma tanulók egyrészt meglepődnek: „*Tanár néni/bácsi tud cigányul?*”; „*Maga mióta beszél cigányul?!*”, másrészt meghökkenek, érdeklődnek: „*Tud cigányul? Honnan ismeri ezt a szót?*”; „*Tanár néni miért beszél nekünk így?*” Ugyanakkor segítik, dicsérik a tanárt: „*Tanár néni, ezt nem így kell mondani.*” ; „*Már ezt is tudja!?*”; „*Tanár néni, de ügyes!*”. Mindemellett pedig együttműködést tanúsítanak: „*Szo tessék? Csinálom!*”; „*Jó, mishtoj*” (Rendben); „*Igaza van tanár néninek.*”

Ugyanakkor az egyik pedagógus, aki nagy-nagy lelkesedéssel vetette bele magát a nyelvi kísérletbe, kicsit úgy érezte, hogy a romani nyelv használata folytán a bizalmi funkció már-már egy bizalmaskodó viszonyba megy át. A következőt írta:

„*(...) Azokkal a gyerekekkel, akik használják a romani nyelvet – néhány feladatot megoldottunk a következő órákon – fordítás során érdekes volt látni, ahogyan lendületesen tolmácsolnak, majd elakadnak, megbeszélik a feladatot, aztán valamilyen közös megoldásra jutnak. Tetszett nekik a dolog, hogy a tanár néni érdeklődik a nyelvük iránt, segítettek a kiejtésben, a táblára való íráskor betűzték a szavakat, vagy ha végkép belegabalyodtam, jöttek és felírták (ilyenkor a még nem túl szépen író is igyekezett olvashatóbban formálni a betűit) (...) Érdekes volt azt tapasztalni, hogy a kialakított tanár-diák viszony hogyan alakul át – mintha a kivívott tekintély megcsorbult volna – talán nem ez a legjobb kifejezés rá –, de két-három diák már úgy érezte, hogy többet engedhet meg magának – kicsit bizalmaskodó hangnem és az órai viselkedésük lazulása(?) volt a következménye ennek a kísérletnek. Korábban nem volt rájuk jellemző, hogy órán magánbeszélgetést folytattak volna – ennek most teret engedtek. Többször is figyelmeztetni kellett őket, hogy fejezzék be, és csatlakozzanak a többiekhez. Így – utólag – átgondolva, több ötlet is felvetődött bennem, hogyan lehetett volna (vagy lehetne legközelebb) még behozni a kettős nyelvhasználat lehetőségeit. pl.: a kommunikáció témakörénél a köszönések, köszöntések bemutatásánál (akár összehasonlítva a jókívánságok tartalmát); vagy a szokások, hétköznapi illemtan köréből helyzetgyakorlatokkal.”(magyar-történelem-angol szakos tanár)*

A k11 Ön szerint milyen hatással volt az óra további menetére (felelésnél a felelésre stb.), hogy ön romaniul szólalt meg? – kérdésre kapott jellemző válaszok

- „Oldottabb lett a hangulat” (történelemtanár)
- „Jobban figyeltek a roma gyerekek” (kémiaóra, környezetvédelem témakör)
- „A roma gyerekek jobban figyeltek, a magyarok meg voltak lepődve” (tanító, olvasástanulás)
- „Nem sugdolóztak az óra további menetében, nagyobb csend lett.” (történelemóra, Honfoglalás témakör, felesés alkalmával)
- „Ha belecsempészem cigány szavakat, akkor jobban figyeltek a roma gyerekek, a magyarok zavarba jöttek.” (etikatanár)
- „Könnyebben teljesítették a feladatot.” (testnevelés, futás feladatokkal)
- „Lelkesebbek voltak, segítettek újabb szavakat tanulni.” (természetismeret-óra)
- „Egyre inkább fegyelmezettebbek lettek a hónapok folyamán.” (informatikatanár)
- „Többet beszéltek romaniul.” (történelemóra, részösszefoglalás)
- „Oldottabb légkör, gördülékeny órakezdés.” (angolóra „I like reading” témakör)
- „Közvetlenebbek lettek, fegyelmezettebbek egyre inkább.” (nyelvtantanár)
- „Gördülékenyen ment a tanítás.” (énekóra – új dal tanítása)
- „Oldottabbak. Segítettek újabb kifejezéseket megtanulni, lelkesebbek.” (informatikatanár)
- „Udvari szabad játék volt, így csak a mosolygásukat láttam, majd kérdezősködtek, hogy milyen szavakat tudok még.” (tanulmányi szabadidős foglalkozás)
- „Jó indítás órák kezdesénél, együttműködőbbek.” (technikaóra)
- „Nagyobb lett az érdeklődés.” (matematikatanár – egyenletek témakör)
- „Új szavakat tanítottak nekem.” (németóra, színek témakör)
- „Többször is használták a tanórán a számneveket romaniul, amikor nyelvtanórán a számismereteket tanultuk.” (vizuális kultúra, magyar nyelv- és irodalomtanár)
- „Kérték tőlem, hogy mondjak még romani szavakat, amiket tudok.” (tanítónő)
- „Angol órán elmondták, hogy ez romaniul, hogy van.” (angoltanár)

A 11. sz. kérdés azt vizsgálta, hogy a szótárban található romani szó, kifejezés, tanári instrukció használata milyen irányba mozdította el az óra további menetét, milyen közvetlen, közvetett

hatása volt a tanítás-tanulás folyamatára. A válaszok különböző szituációkra adott reakciókat írnak le. Látható, hogy a romani nyelvhasználat a legtöbb esetben nemcsak bizalmi funkcióval bír, hanem didaktikai szempontból merőben új, pozitív eszközként szolgál a tanítás menetének gördülékenyebb biztosításához. Megszűntek a sugdolózások, nagyobb csend lett, fegyelmezettebbek lettek, nagyobb lett az érdeklődés az aktuális téma iránt. Mindemellett éles szituációknál, felelésnél oldotta a feszültséget, görcsösséget, otthonosabbá tette a légkört. Ez esetben is sokan leírták, hogy a roma gyerekek további szavakat tanítottak a pedagógusnak, ezáltal elindult egy kölcsönös párbeszéd a tanár és a diák között. Valamint a romani nyelv presztízse felértékelődött, mintegy hivatalos, legitim nyelvé vált. Ezt annak a kiegészítő kutatásnak a részeredményei is megerősítik, amelyet a romani nyelven való írással kapcsolatban végeztem. A 2016/2017-es tanévben történt kutatóútjaim alkalmával arra kértem a romani-magyar kétnyelvű gyereket, hogy írjanak nekem fogalmazást akár romani nyelven is bármilyen témakörben. Magam is közel 100 diákkal beszéltem ennek kapcsán, többnyire azonban a tanárok segítségét kértem ez ügyben is. Ebben a tanévben alig volt jelentkező. Nem csupán romaniul, de magyarul sem akartak fogalmazást írni a gyerekek. A 2017/2018-as esztendőben viszont, azok után, hogy a romani mondhatni hivatalos nyelvként jelent meg az iskolákban, megsokszorozódott azok száma – szám szerint 54-en –, akik fogalmazást írtak, sok esetben külön nekem címezve azt.

Egy 9 éves, 3. osztályos lány a következőt írja romaniul. A fogalmazást változtatás nélkül írom le, ahogyan ő megfogalmazta. A fordítást magam végeztem.

„Kedves Péter bácsi!

Mé ándé jánosibé bésáv. mángé ázerhi misto áté té zsváv ke áté bésél mori mámi táj moro pápu táj mori bárátkinya. mé té bárí áváv tánárkinya áváv de misto ávlász. táj é tánárkinya románész vorbinlász.” (3. osztályos roma lány)

„Kedves Péter Bácsi!

Én Jánosiban lakom. Én azért szeretek itt élni, mert itt lakik a nagymamám és a nagyapám, és a barátnőm. Ha nagy leszek, tanárnő szeretnék lenni. De jó is lenne! És a tanár néni romaniul beszélt.”(3. osztályos roma lány)

Egy ötödikes fiú, Dávid a cigány szokásokról, ill. a roma hagyományokról írt nekem:

„Kedves Péter bácsi!

Drágoj mángé muro családó. É romnyáki bútyi te kirávél. É romészké bútyi té kérél, té rodél lóvé. Muro phrál nágyon drágoj mángé. Muro családó muro bárváljimo. Mé hom o májpiko. Ándé muro családó muro phrál hi o májvúcsó. É rományi kriszi hi é májsukár. Muro phrál száko kurko gyész ándé khángéri phirél. O drágo Dél té zsutil szákonész.”(5. osztályos roma fiú)

„Kedves Péter Bácsi!

Szeretem a családom. Az asszony dolga a főzés. A férj dolga, hogy dolgozzon, pénzt keressen. A fiútestvéremet nagyon szeretem. A családom a kincsem. Én vagyok a legkisebb. A családomban a bátyám a legmagasabb. A roma hagyomány a legszebb. A fiútestvérem minden vasárnap templomba jár. A Jó Isten segítsen meg mindenkit!” (5. osztályos roma fiú)

Egy hetedikes lány, Amanda pedig élete legszebb napjáról számol be nekem először romaniul, majd magyarul is leírja.

„Kedves Péter Bácsi!

Odo hász moro legmájláso gyész kánák tavaly kérgyijász moro piko phrál. Nágyon ázsukároszlész té náváv korkorész losájom lészké káj egéségesoj táj káná sittyárgyomlész té phirél nyévé dolgurá sáj szikágyom lészké táj nágyon boldogo hom akanák ávlálo dujé bérséngo.”(7. osztályos roma lány)

„Kedves Péter Bácsi!

Az volt a legboldogabb napom, amikor tavaly megszületett a kisöcsém. Nagyon vártam már hogy ne legyek egyedül. Örültem neki, hogy egészséges lett, és hogy megtanítottam járni. Új dolgokat mutathatok neki. És nagyon boldog vagyok, mert most lesz 2 éves.” (7. osztályos roma lány)

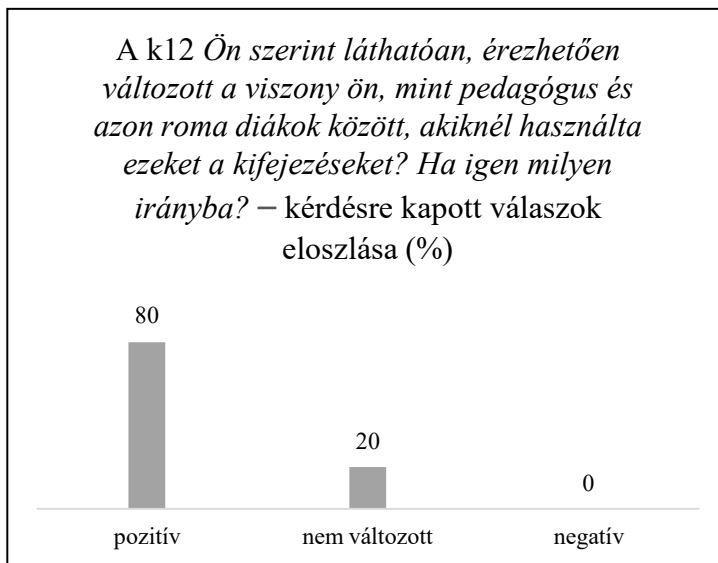
Egy másik hetedikes lány egy másik iskolából egy nagyon hosszú levelet írt nekem, amelyből részletet közlök. A fordítást magam végeztem.

„Kedves Ali!

(...) Mivel ádo bemutatkozási 2017-be írinyom, logikusoj, hogy nábutará ballágij. Káj zsav tovább? Ádi mándár naponta bisvár pushén, dé mé mindig kávé phénau! Leginkább a tanár szakma dav elő. (...) Moro magasságo 175 cm. Moro súlyo ná írj, ke szák mérlego kávé szikávé. (...) Moro céjlo ándo életo: lehetőleg ná kámau rábszolgá távav, inkább té szityárau é sávorén STB.”

„Kedves Ali!

(...) Mivel ezt a bemutatkozást 2017-ben írtam, logikus, hogy nem sokára ballagok. Hova megyek tovább? Ezt tőlem naponta húszszor megkérdezik, de én mindig mást mondok! Leginkább a tanári szakmát adom elő. (...) A magasságom 175 cm. A súlyomat nem írom, mert minden mérleg mást mutat. (...) A célom az életben: lehetőleg nem akarok rabszolga (asszony) lenni, inkább tanítani a gyerekeket STB.”

3. diagram

Ezek mellett többen írtak önéletrajzot, miért jó vagy rossz az adott településen élni, mit jelent számára romának lenni, milyen szokások vannak, mit szeretnének elérni az életben stb.

A kiegészítő kutatás rámutatott arra, hogy ha legitimé válik a romani nyelv használata, akkor bátrabban mernek megnyilvánulni akár írásban is a roma fiatalok. Bátrabban mondják el érzéseiket,

gondolataikat, nyitottabbá válnak az által, hogy használhatják anyanyelvüket.

Ezt a nyomkövetési napló 12. kérdésére „Ön szerint láthatóan, érezhetően változott a viszony ön, mint pedagógus és azon roma diákok között, akiknél használta ezeket a kifejezéseket? Ha igen milyen irányba?” – kapott válaszok is megerősítik. Nagyon örömteli, hogy egyetlen egy alkalommal sem írtak negatívumokat a pedagógusok, még azok sem, akik egyébként úgy érezték, hogy pár diák túlságosan is átlépi a tanár-diák viszonyt valamiféle baráti viszony

kialakítása felé, ők is mind pozitív választ adtak, ahogy a pedagógusok 80%-a is. Mintegy 20%-ban úgy érezték a tanárok, hogy nem változott jelentősen a viszony, ez azonban annak tudható be, hogy alapvetően is nagyon jó kapcsolatot ápolnak a diákjaikkal, ez a fajta tanítási, pedagógiai módszer megerősítette a kapcsolatukat. A tanárok jellemzően a következőt mondták:

5. táblázat

A k12 Ön szerint láthatóan, érezhetően változott a viszony ön, mint pedagógus, és azon roma diákok között, akiknél használta ezeket a kifejezéseket? Ha igen, milyen irányban?

– kérdésre kapott jellemző válaszok

- „Ezek a tanulók kedvelnek engem (7. oszt) a szótár használata által még inkább jobb lett a viszonyunk.” (irodalomtanár)
- „Úgy érzem jobban elfogadtak, hogy használtam a romani nyelvet.” (óvodapedagógus)
- „Hat alkalommal mindig romaniul köszöntem a testnevelés óra előtt. Igen, mindenképpen pozitív irányban változott a roma gyerekekkel való viszonyom.” (testneveléstanár)
- „Könnyebben elfogadtak, mivel a saját nyelvüket használom. (óvodai dajka)
- „Úgy gondolom, nagyra értékeli az igyekezetem, hogy próbálok velük más módon is szót érteni.” (énektanár)
- „Várták az órán, hogy még több szót mondjak.” (magyar nyelv- és irodalomtanár)
- „Igen, változott. Közlékenyebbek. Hamarabb megnyílnak.” (rajz- és vizuális kultúra-tanár)
- „A diákok szeretik, ha romaniul beszélek.” (nyelvtantanár)
- „Igen, változott.” Szeretik, ha használom ezeket a kifejezéseket.” (rajztanár)
- „Igen. Minden esetben pozitív irányban változott.” (technikatanár)
- „Pozitív, fegyelmezett légkör alakult ki.” (tanítónő)
- „Igen, közvetlenebbül, oldottabban tudunk kommunikálni.” (magyar nyelv- és irodalomtanár)

Látható a megfogalmazásokban a pedagógusok emocionális attitűdje a roma diákok irányában. Fontosnak tartják az ügyet mind emberileg, mind pedig szakmailag. Elfogadásról, szeretetről, közeledésről, nyitottságról számolnak be nem csupán a diákok részéről, hanem saját maguk

szempontjából is. Csupán csak az által, hogy néhány szót, instrukciót használtak, egy egészen más légkör alakult ki az iskolában, a tanár és a roma diákok közt érzelmileg is többlet érzékelhető, aminek hatása van a pedagógiai munkára is.

Egy történelemtanár, az iskola közoktatási vezetője a következőt írta jelen kutatás lezárásakor:

„A romani nyelv használata a kántorjánosi pedagógusok körében nem jelent problémát, hisz együtt élünk, dolgozunk. A tanulók természetesnek vélik, ha minket nem csupán magyar nyelven hallanak. Szünetben és órákon egyaránt közvetlen magatartást tanúsítanak felénk, megbíznak bennünk. Nyelvhasználatuk akaratlanul is ránk ragad és sok év után (26) beépül szókincsünkbe (csájé, more, béstéjlé...). Vagyunk jó páran, akik szívesen vállalnánk a romani nyelv elsajátítását és a cigány kultúra továbbvitelét, megőrzését, ápolását.

A gyerekek tudatában vannak magyar nemzethez való tartozásuknak, mégis a cigány/roma identitást tartják sokan elsődlegesnek. Éppen ezért a romani nyelv beépülése a magyarba, akár feladataink egyike is lehetne a jövőre vonatkozóan. Mindannyiunk közös érdeke a békés együttélés, az egymás iránti tolerancia végtelen hirdetése.” (tanító, történelemtanár; közoktatásivezető)

Egy elsősöket tanító pedagógus, aki öt éve van a pályán, pedig a következő álláspontra jutott:

„Tapasztalatom: a romani nyelv használata 1-4. évfolyamig sikeres lenne, abban az esetben, ha időnk és a tananyag mennyisége megengedné. Instrukciókat becsempészhetünk tanóráinkba, illetve szünetekben nevelő célzattal alkalmazható, de igen, kis mértékben.

Készség óra szempontjából (ének-zene) jobban kiteljesedhet romani nyelv és hagyományaik ápolása, nyilván irányítottan (tanító-tanuló). Én kíváncsi vagyok kultúrájukra, hangvitelükre, zenei múltjukra. Ekkor azt látom, hogy csillogó, meglepő, kérdő szemek vesznek körbe. Miért is? Sokkal bizalmasabbak, érzik, hogy érdekelt a tanító napirendjükre, életvitelükre, hangulat-ingadozásukra. Ezáltal motiváltibbak, aktívabbak. Hátránya: romanit nem beszélő gyerekek zavartabbak, hiszen nem értik mi történik kommunikálásunk során. Persze elmagyarázzák, szinte romani-magyar fordítás alakul ki az osztályban, de igen, megjegyzik olykor a diákok, hogy „tanító néni magyar iskolába járunk, térjünk át magyar nyelvre”.

Egységében, igenis törekedni kell, hogy megosztott figyelmet kapjanak, hiszen nekünk, pedagógusoknak fontos szempont. Ezzel bebizonyosodik, hogy bár gyengébb képességűek egy adott tantárgyból, mégis megfelelő törődéssel, pozitív irányba terelhetőek. Figyelmesebbé, empátikusabbá, jobb tanulmányi eredményre sarkallhatóak. A későbbiek során pedig eldönthetik, hogy melyik irányt válasszák.

Amikor ebbe az intézménybe kerültem, roppant érdekel a romani nyelv, ami a gyerekek mimikája, gesztikulációja, hanglejtéséből fakadt. Próbáltam könyvtári szótárt használni kisebb sikerrel. Szeretném Péternek megköszönni, hogy számomra hasznos kifejezéseket, mondatokat, szófordulatokat állított össze, és ezeket nyelvtanilag is alátámasztotta.” (tanítónő)

A 13. sz., egyben utolsó kérdés a nyomkövetési naplóban a következőképpen szól: „Pedagógusként, mennyire érezte magát jól akkor, amikor használta a romanit az adott helyzetben?” A kérdés mintegy végkicsengése az egész kutatásnak is, hiszen legfőbb célom az volt, hogy a pedagógus érezze jól magát akkor, amikor használja a romanit, és higgyen abban, hogy ha valakihez a saját anyanyelvén szól, kiváltképpen a romákhoz – akiknek megítélése társadalmunkban általában nem pozitív –, olyan kapukat nyit meg, amelyen keresztül eléri a gyermek szívét, és ezzel nem tesz mást, mint megéli szakmájuknak velejét: szeretni őket, érteni, megérteni őket.

6. táblázat

A k13 Pedagógusként, mennyire érezte magát jól akkor, amikor használta a romanit az adott helyzetben? – kérdésre adott jellemző válaszok
- „Jól éreztem magam, mert sikerélményem volt, hogy a gyerekeket közvetlenebbé tettem, de kicsit feszélyezett is voltam, mert még hiányos a cigány nyelvtudásom.” (magyartanár)
- „Jó érzéssel töltöttel el, egy jó hangulatú foglalkozás vezetésével, sikerélményben volt részem.” (napközis-pedagógus)
- „Nagyon jól éreztem magam.” (pap – hittan órán)
- „Jól éreztem magam!” (történelemtanár)
- „Felszabadultan, és örömmel vettem részt a foglalkozáson.” (óvodai dajka)
- „Úgy éreztem, közelebb kerültem hozzájuk.” (nyelvtantanár)
- „Jól éreztem magam nagyon, a közeledésük felém erősebb lett.” (kémia-, környezetvédelem-tanár)
- „Állandóan zavarban vagyok, mert nem jó a kiejtésem, de mindig segítenek.” (tanítónő)
- „Büszke vagyok arra, hogy roma nyelven beszélhetek velük.” (óvodai dajka)
- „Sikerélmény, hogy egyre több szót tudok.” (nyelvtantanár)
- „Remekül éreztem magam az adott pillanatban.” (történelemtanár)
- „Kényelmes volt, a légkör pedig oldottabb.” (énektanár)
- „Jól éreztem magam, a közeledésük erősebb lett felém.” (kémia-, környezetismeret-tanár)
- „Elfogadóbbak a tanulók, ha érzik, hogy én is szeretném az ő szavaikat használni.” (informatikatanár)
- „Kedvemre van, hogy jobban szót fogadnak.” (tanítónő)

A fejezet elején megfogalmazott hipotézisek majd mindegyike teljesült.

- A szótár általános része segítette a pedagógust, hogy a kétnyelvűségről pozitív képet kapjon és/vagy információt szerezzen.
- A romani kifejezések használatával a roma diákok számára is nagyobb presztízse lett a romaninak. Elindulhat egy kölcsönös párbeszéd a helyi roma közösség tagjai és a pedagógusok között.
- Közvetlenebb viszony alakult ki a pedagógus és diák között.
- „Kedvet” adott több szaktanárnak, hogy megtanuljon romaniul.
- Azzal, hogy a tanár használta a nyelvet egy hivatalos szintéren, ha úgy tetszik emelkedettebb formában, mintegy legitimmé tette a romani nyelv használatát bizonyos körülmények között.

Úgy gondolom, hogy az utolsó hipotézis első felének – miszerint bizonyos évek elteltével a tanár, akár két nyelven is tarthatna szaktantárgyakat – teljesülése még várat magára, ugyanakkor a tétel második fele – miszerint a „szótár használata segítene a kétnyelvű oktatás felé való pozitív elmozdulásban” – teljesülni látszik.

Mindaddig azonban álljon ennek a dolgozatnak a végén egy pedagógus véleménye a szótár tesztelésének tapasztalatairól. A pedagógus egyike volt azoknak, akik szakmai érvekre hivatkozva elzárkóztak a romani nyelv tanórákon való használatától. Ennek ellenére mégis vállalta, hogy tesz egy kísérletet. A következőt írta:

„Az első alkalom, mikor elkezdtem a romani kifejezéseket használni, az udvaron, szabad foglalkozás ideje alatt történt. Az egyébként is körülöttem lévő gyerekektől kértem segítséget az egyes szavak kiejtéséhez. Előbb hangoztattam azokat, majd figyeltem, hogy értik-e, amit mondok. Minél több szó hangzott el, annál több gyerek gyűlt körém arcukon a csodálkozással és a meglepődöttséggel.

- „Mi ez tanárnő?” ; - „Minek ez magának?” ; - „Maga tud cigányul?” - kérdések hangzottak el.

A válaszom egy mondat volt: „Szeretnék megtanulni veletek a ti nyelveteken beszélni”. Jól esett látni a mosolyukat. Az arckifejezésük arról árulkodott, hogy jól esik nekik. Megbeszéltük a helyes kiejtést és kérték, hogy órán is beszéljek majd így velük. Főleg magyar tantárgyakat tanítok és számomra összeférhetetlen, hogy más nyelvnek is helye legyen az óráimon. Viszont

azt tapasztaltam, hogy míg magyarul többször elhangzik egy utasítás és hangoskodás van, az ezt követő romani nyelven való instrukció után csend lett, mosolygás, majd a válasz: jójó, csinálom!

Minél többször használtam ezeket a kifejezéseket, egyre inkább megfigyeltem a roma gyerekek viselkedését, illetve magatartását. Csendesebbek, együttműködőbbek, közvetlenebbek lettek.”
(tanítónő)

Felhasznált Irodalom

- Cárdenas, José A. 1984. The Role of Native Language Instruction in Bilingual Education.
- Creese, Angela – Blackledge, Adrian 2010. Translanguaging in the Bilingual Classroom: A Pedagogy for Learning and Teaching? *The Modern Language Journal*. Vol. 94. Issue 1. 103–115.
- Friehs, Barbara 2016. Does german-only schooling help immigrants succeed? In: Mafalda Carmo (ed.) *Proceedings. International Conference on Education and New Developments 12- 14 June Ljubljana, Slovenia*. World Institute for Advanced Research and Science, Lisabon – Portugal. 354–358.
- Hashimoto, Kayoko 2013. English-only’, but not a medium-of-instruction policy: the Japanese way of internationalising education for both domestic and overseas students. *Current Issues in Language Planning* Vol. 14. Issue 1. 16–33.
- Heltai János Imre – Jani-Demetriou Bernadett – Kerekesné Lévai Erika – Olexa Gergely 2017. Transzlingváló Osztálytermek Tiszavasváriban. *Új Pedagógiai Szemle* 67. évf. 11–12. sz. 28–49.
- Heltai János Imre — Kulcsár Sándorné 2017. A romani beszéd és az óvoda. Beszédfejlesztési stratégiák és integrált kétnyelvűségi ideológiák Tiszavasváriban. *Anyanyelv-pedagógia* 2017/4. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=706> (Letöltés: 2018. 06.07.)
- Lee, Kim 2016. 4 Timeless Elements Of Strong Student-Teacher Relationships. *TeachThought Staff* (May 22.) <https://www.teachthought.com/technology/4-timeless-elements-strong-student-teacher-relationships/> (Letöltés: 2018. 04.03)
- Levitan, Joe (2015): Bilingual Students Need Support in Their Native Language. *Education Week* Vol.34. Issue 30. 22–23.
- Opinion, NABE Journal* Vol 8: Issue 3. 1–10
- Virágh Szabolcs 2011. Személyesség, találkozás és dialógus a tanár-diák kapcsolatban. *Iskolakultúra* 11. évf. 2–3. sz. 149–156.

